

Academy of Organizational
Behavior Management

Organizational Behavior Studies Quarterly

Print ISSN: 2322-1518
Online ISSN: 3456-6452

Autumn 2024 (Serial No. 51), Vol. 13, No. 3

Presenting a Model for the Psychological Processes of Administrative Corruption

Hadi Reshadatnia¹
Mohsen Farhadinejad²
Meisam Moddarsi³

Abstract

Administrative corruption entails a considerable part of the organizational life from which all countries and organizations suffer somehow. Societies and organizations only differ from one another in that the dimensions of this type of corruption are different. The development and growth of societies are due to having healthy and dynamic organizations. In the context of grounded theory, this study is aimed at exploring the psychological processes associated with administrative corruption in government organizations. This research is developed to address the following question: "What psychological processes make officials to commit administrative offenses?" To find an answer for this question, the experience and viewpoints of the offenders undertaking imprisonment for their illegal deeds, were explored. The researchers employed grounded theory, as one of the best qualitative methods compatible to answer the main question of this study. Semi-structured interviews were employed to collect data. Having achieved theoretical saturation method by interviewing 26 imprisoned administrative offenders, the collected data were analyzed by constant comparative analysis as well as open, axial, and selective coding. The analysis resulted in the identification of 126 initial codes, 17 concepts, 5 categories, and 3 main classes. The categories included individual context (spiritual and personality factors), organizational context (human resource and professional factors of the organization), and ultra-organizational context (environmental factors). In conclusion, "the theory of psychological processes of administrative corruption" was developed on the basis of the collected data.

Keywords: *psychological processes; psychology of corruption; organizational context; individual context; ultra-organizational context; grounded theory; Iranian administrative system.*

1. Semnan University

hadi.reshadat@semnan.ac.ir

2.* Semnan University

farhadi@semnan.ac.ir

3. Department of Entrepreneurship Management, Faculty of Economics, Management and Administrative Sciences, Semnan University, Iran

mmodarresi@semnan.ac.ir

انجمن ملی پرستارگان

فصلنامه مطالعات رفتار سازمانی

شاپا چاپی: ۱۵۱۸-۲۳۲۲
شاپا الکترونیکی: ۳۴۵۶-۶۴۵۲

سال سیزدهم، شماره ۳ (شماره پیاپی ۵۱)، پاییز ۱۴۰۳: ۱۰۹ - ۱۳۰

ارائه الگوی فرایندهای روان‌شناختی فساد اداری

هادی رشادت نیا*، محسن فرهادی نژاد**، میثم مدرسی***

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۵/۰۹

تاریخ پذیرش نهایی: ۱۴۰۳/۱۰/۱۷

چکیده

فساد اداری، بخشی از واقعیت‌ها و ابعاد تاریک زندگی سازمانی است که همه کشورها و سازمان‌ها به‌نوعی از آن رنج می‌برند و تفاوت جوامع و سازمان‌ها در این زمینه فقط در گستره و حجم فساد و نوع آن است. لازمه رشد و توسعه همه‌جانبه جوامع، داشتن سازمان‌های سالم و پویاست. این پژوهش با هدف بررسی فرایندهای روان‌شناختی مرتبط با فساد اداری در سازمان‌های دولتی، با استفاده از رویکرد نظریه‌پردازی داده‌بنیاد انجام شده است. این مطالعه با تمرکز بر این پرسش که: «چه فرایندهای روان‌شناختی به ارتکاب تخلفات اداری توسط افراد منجر می‌شود؟» طراحی شد. برای پاسخ به این پرسش، تجارب و دیدگاه‌های افراد متخلف دارای پرونده قضائی که در زندان به‌سر می‌برند، بررسی شد. نظریه داده‌بنیاد به‌عنوان یکی از بهترین روش‌های کیفی که با هدف و سؤال این مطالعه سازگار بود، به‌عنوان روش مورد استفاده قرار گرفت. برای جمع‌آوری داده‌ها از مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته بهره گرفته شد و پس از رسیدن به اشباع نظری با انجام مصاحبه با ۲۶ نفر از متخلفین حوزه اداری که در زندان به‌سر می‌برند، داده‌های لازم گردآوری و تحلیل شد. سپس داده‌ها با استفاده از روش مقایسه مستمر و کدگذاری‌های باز، محوری و انتخابی تحلیل شد. این تحلیل به شناسایی ۱۲۶ کد اولیه، ۱۷ مفهوم، ۵ مقوله و ۳ طبقه اصلی منجر شد. این طبقات شامل بستر فردی (شامل عوامل معنوی و شخصیتی)، بستر سازمانی (شامل منابع انسانی و عوامل حرفه‌ای سازمان) و بستر فراسازمانی (شامل عوامل محیطی) می‌باشد. نتیجه نهایی تحلیل داده‌های گردآوری شده در قالب یک نظریه داده‌بنیاد اولیه تحت عنوان نظریه فرایندهای روان‌شناختی فساد اداری ارائه شد.

کلیدواژه: فرایندهای روان‌شناختی؛ روان‌شناسی فساد؛ بستر فردی؛ بستر سازمانی؛ بستر فراسازمانی؛ نظریه داده‌بنیاد؛ نظام اداری ایران.

hadi.reshadat@semnan.ac.ir

farhadi@semnan.ac.ir

mmodarresi@semnan.ac.ir

*. دانشجوی دکترا دانشگاه سمنان

** نویسنده مسئول: دانشیار گروه مدیریت دانشکده اقتصاد و مدیریت دانشگاه سمنان

***. استادیار گروه آموزشی مدیریت کارآفرینی، دانشکده اقتصاد، مدیریت و علوم اداری، دانشگاه سمنان، ایران

مقدمه

فساد، مفهومی پیچیده است که این پیچیدگی، مانع درک کامل تمامی عوامل و علل مؤثر بر آن می‌شود. درحالی‌که ممکن است وقوع فساد یا اعمال فسادآمیز در تمامی جوامع و سازمان‌ها محتمل یا حتی مسلم باشد، میزان و گستردگی فساد بسته به افراد، اداره‌های دولتی، فرهنگ‌ها و مناطق جغرافیایی، متفاوت است (هایدنهایمر و جوهانستون، ۲۰۱۱). فساد، را می‌توان نوعی بیماری روانی - اجتماعی دانست که در نحوه انتقال و پیامدها شبیه بیماری ایدز است؛ به این معنا که فرد مبتلا در زمان بروز علائم، احساس آلودگی نمی‌کند و هنگامی که به او هشدار داده می‌شود، دچار شک و تردید و عصبانیت می‌شود. جامعه نیز در ابتدا به فساد به‌عنوان یک پدیده ناپسند می‌نگرد و به تدریج با آن سازگار می‌شود (احمد، ۲۰۱۹). اگر اعمال فسادآمیز بخشیده یا مجاز شمرده شوند، اعضای سازمان احتمالاً همان مسیر را دنبال خواهند کرد (جولیان، ۲۰۲۰). فساد، مفهومی چندبعدی و پویاست که در تمامی کشورهای جهان مشاهده می‌شود و نوع، شکل، میزان و سطح توسعه‌یافتگی آن در هر کشوری متفاوت است. این پدیده نه تنها از کشوری به کشور دیگر، بلکه در دوره‌های مختلف زمانی نیز تغییر می‌کند (فرهادی‌نژاد و همکاران، ۱۴۰۲؛ همایونی و همکاران، ۱۳۹۹؛ زاهدی و شهبازی، ۱۳۹۹؛ اوکاشا و همکاران، ۲۰۲۱؛ جولیان و همکاران، ۲۰۲۰؛ شولتز و هارتینیان، ۲۰۱۵؛ لامبسدرف، ۲۰۰۵). سازمان شفافیت بین‌المللی، فساد را به‌عنوان سوءاستفاده از قدرت و اگذار شده برای منافع شخصی تعریف کرده است (لانگست، ۲۰۱۶). میان تعاریف متعدد موجود، تعریف قانون ارتقای سلامت نظام اداری و مقابله با فساد مصوب سال ۱۳۹۰ را می‌توان جامع‌ترین تعریف دانست. طبق این قانون: «فساد به هر گونه فعل یا ترک فعلی اطلاق می‌شود که توسط هر شخص حقیقی یا حقوقی به صورت فردی، جمعی یا سازمانی، عمداً و با هدف کسب هر گونه منفعت یا امتیاز مستقیم یا غیرمستقیم برای خود یا دیگری، با نقض قوانین و مقررات کشوری انجام شود یا به اموال، منابع، سلامت و امنیت عمومی یا جمعی از مردم ضرر و زیان وارد کند. مثال‌هایی از این اعمال عبارتند از رشوه، ارتشاء، اختلاس و سوءاستفاده از مقام.» (دائمی‌فرد، ابدالی و محمودی، ۱۳۹۹). با وجود پژوهش‌های گسترده درباره فساد در سطوح بین‌المللی و ملی، بیشتر مقالات بین‌المللی با داده‌های مربوط به ایالات متحده کار کرده‌اند و پژوهش‌هایی که داده‌ها را از افراد دارای تخلف اداری جمع‌آوری کرده باشند، کمیاب است. این مقاله به دنبال پرکردن این خلأ پژوهشی است و به همین منظور، داده‌هایی از افراد دارای تخلف اداری به‌عنوان معیار فساد جمع‌آوری کرده و تمامی عوامل روان‌شناختی فساد را بررسی کرده است. همان‌طور که پژوهش‌ها نشان می‌دهند، با وجود مطالب بسیاری که

طی سالیان از سوی مسئولان ارائه شده، دانش تخصصی درباره ابعاد روان‌شناختی فساد کم‌توسعه است (دانایی‌فرد و همکاران، ۱۳۹۹؛ ابراهیم‌زاده و همکاران، ۱۳۹۵؛ فرهادی‌نژاد، ۱۳۸۲؛ یزدان‌پناه، ۱۳۹۲). برای درک فرایندهای روان‌شناختی Ground فساد، باید عوامل و نتایج آن را در سطح داخلی و بین‌المللی تحلیل کرد. با این حال، پژوهش‌های کنونی این عوامل و نتایج را به‌طور کامل درک نمی‌کنند و همچنان اختلاف‌نظرهایی در این زمینه وجود دارد. اخیراً، موجی از مطالعات عواقب و پیامدهای فساد را بررسی کرده‌اند (دانگ، ۲۰۱۱) که دو رویکرد اصلی در این میان قابل تشخیص است: رویکرد اقتصادی و رویکرد اجتماعی. در رویکرد اقتصادی، اقتصاددانان جرم و جنایت را از دیدگاه منفعت-هزینه تحلیل می‌کنند؛ یعنی زمانی که منافع جرم از هزینه‌های آن بیشتر باشد، فرد به انجام آن جرم ترغیب می‌شود (صادقی و همکاران، ۱۳۸۴). در رویکرد روان‌شناختی که مورد علاقه این پژوهش است، عوامل فردی از اهمیت بالایی برخوردارند. عوامل فردی مجموعه‌ای از ویژگی‌ها و خصوصیات انسانی هستند که منشأ فردی دارند (نوروزی و حسین‌پور، ۱۳۹۹). فساد اداری پدیده‌ای روزانه در سراسر جهان است و تنها به پیامدهای منفی منجر نمی‌شود. در شرایط نامساعد اقتصادی و اجتماعی، فساد و پیامدهای آن ممکن است تأثیرات قابل توجهی در دو سطح فردی و اجتماعی داشته باشد. با این حال، اکثر محققان بر پیامدهای منفی فساد تمرکز دارند و آن را برای رشد و توسعه مضر می‌دانند (اولیگی، ۲۰۲۰؛ ایوانز، ۲۰۱۹؛ موسوی دوست، ۱۳۹۸؛ افضل‌ی، ۱۳۹۰). برخی از این پیامدها عبارتند از: - هدررفت ثروت و منابع ملی (کافمن و همکاران، ۲۰۰۶؛ همایونی و همکاران، ۱۳۹۹) - مانع پیشرفت جوامع در کشورهای در حال توسعه شدن (حسین‌پور و همکاران، ۱۳۹۷؛ کریمیان و همکاران، ۱۳۹۰؛ نیک‌پور و همکاران، ۱۳۹۵؛ زاهدی و شهبازی، ۱۳۸۸؛ اگربرگ، ۲۰۲۱؛ جولیان، ۲۰۲۰)؛ افزایش نابرابری و فقر (حسینی و فرهادی‌نژاد، ۱۳۸۰؛ فرهادی‌نژاد، ۱۳۹۰؛ گوپا و همکاران، ۲۰۰۲؛ کیس، ۲۰۱۸)؛ بهره‌برداری بیش‌ازحد از محیط‌زیست (کیس، ۲۰۱۸؛ رتیستین، ۲۰۱۱؛ استروم، ۲۰۰۰) - کاهش اعتماد عمومی به نهادهای دولتی (دینسن، ۲۰۱۲؛ همایونی و همکاران، ۱۳۹۹) - تهدید دموکراسی (کیس، ۲۰۱۸؛ جانستون، ۲۰۰۵). به‌طور خلاصه، مبارزه با فساد اداری در تمامی سازمان‌ها به ضرورتی غیرقابل اجتناب تبدیل شده است. در سال‌های اخیر، برنامه‌های ضدفساد در ایران عمدتاً بر اصلاح مدیریت دولتی و امور مالی متمرکز بوده‌اند، اما به‌نظر می‌رسد که این برنامه‌ها چندان مؤثر نبوده‌اند (دانایی‌فرد، ۱۳۹۸؛ موسوی دوست، ۱۳۹۸). این پژوهش به فساد اداری از منظر روان‌شناختی نگریسته و فرایندهای ذهنی و نگرش فرد به فساد را بررسی می‌کند. تحلیل فساد نیازمند توجه به «چرایی» آن است و در

این مقاله، تدابیر مناسبی در این زمینه ارائه شده‌اند. بینش‌های ارائه‌شده در این پژوهش در سطح سازمان‌های دولتی قابل اجراست و در بلندمدت تأثیر خود را نشان خواهند داد. مرور پژوهش‌ها نشان می‌دهد که بیشتر پژوهش‌ها، فساد اداری را در سطوح سیاسی و ملی بررسی کرده‌اند و کمتر به بررسی فساد اداری از منظر فرد و روان‌شناسی پرداخته‌اند. این مقاله بر چگونگی و چرایی بروز فساد اداری و تأثیر حالات روانی افراد بر آن تمرکز دارد و راهکارهایی برای کاهش فساد ارائه می‌دهد. این مقاله همچنین تلاش می‌کند برخی شکاف‌های پژوهشی را پر کند. یکی از اساسی‌ترین شکاف‌های پژوهشی این است که انگیزه‌ها و اقدامات افراد در انجام فساد اداری را مورد توجه قرار نداده‌اند. این مقاله با پرکردن این خلأ پژوهشی، به فهم انگیزه‌ها و راهبردهای افراد فاسد کمک می‌کند. شکاف پژوهشی دیگر این است که غالب پژوهش‌ها، فساد اداری را خارج از ارتباط با محیط اجتماعی و فرهنگی بررسی کرده‌اند، حال آنکه این مقاله تلاش می‌کند تا رفتارها و انتخاب‌های افراد در بروز فساد اداری را در متن فرهنگ سازمانی و ارزش‌های اخلاقی و هنجارهای جامعه تحلیل کند. همان‌طور که پیشینه پژوهش نشان می‌دهد، تاکنون پژوهش‌های متعدد پیرامون فساد اداری انجام شده است، اما بیشتر آنها بر افرادی تمرکز دارند که از نظر اداری سالم بوده‌اند. این مقاله، افرادی را که مرتکب تخلف اداری شده‌اند، مورد بررسی قرار می‌دهد. همچنین، بیشتر پژوهش‌ها در سطوح سیاسی و ملی انجام شده و کمتر به بررسی فساد اداری در سطح فرد و روان‌شناسی آن پرداخته‌اند. تاجایی که نتایج جستجوهای پژوهشگر نشان می‌دهد، پژوهشی با این روش در ایران وجود ندارد. دانایی فرد و همکارانش نیز که مقالات حوزه فساد را بررسی کرده‌اند، به این نتیجه رسیده‌اند که بیشتر مطالعات تجربی و کمی بوده‌اند و پژوهشی کیفی و مبتنی بر داده‌های بنیادین در این زمینه صورت نگرفته است (دانایی فرد و همکاران، ۱۳۹۹). طبق آمار منتشرشده توسط سازمان شفافیت بین‌الملل در سال ۲۰۲۳، ایران در رتبه ۱۴۹ از میان ۱۸۰ کشور قرار دارد و امتیاز آن در شاخص فساد اداری، ۲۴ بوده است. این آمار، اهمیت و ضرورت مبارزه با فساد اداری و انجام پژوهش‌های بیشتر در این زمینه را نمایان می‌سازند (گزارش سازمان بین‌المللی شفافیت، ۲۰۲۳).

مبانی نظری و پیشینه پژوهشی

مبانی نظری

فساد و جرم

اصطلاح فساد اداری از فعل لاتین رومپر به معنای شکستن گرفته شده است و در لغت به معنای تجزیه و واگرداندن چیزی است (فرز^۱، ۲۰۲۱؛ معدنی و همکاران، ۱۳۹۵). در فرهنگ لغت معین، واژه فساد، تباه شدن، متلاشی شدن، نابود شدن، نابودی، خرابی، زیان معنی شده است (معین، ۱۳۶۳). باین حال نمی‌توان پدیده پیچیده‌ای مانند فساد را با یک تعریف واحد شناسایی و معنی کرد (فرز، ۲۰۲۱). همان‌طور که اشاره کردیم طی ۲۰ سال گذشته تعاریف متفاوتی از فساد ارائه شده ولی هنوز بر یک تعریف واحد توافقی وجود ندارد؛ اگرچه می‌توان فساد را یک فرایند در نظر گرفت، ولی در این پژوهش فساد به عنوان یک رفتار و عمل درک شده است. یکی از تعاریفی که توسط بسیاری از پژوهشگران مورد استفاده و استناد قرار گرفته و بر آن اجماع نظر دارند، توسط بانک جهانی این گونه تعریف شده است از: سوءاستفاده از مقام دولتی برای تأمین منافع شخصی (تکسز هاینز^۲ و همکاران، ۲۰۲۱؛ فرارس^۳، ۲۰۲۱؛ کریمی و همکاران، ۲۰۲۱؛ جولیان^۴، ۲۰۲۰؛ بانیونز^۵، ۲۰۱۸). با مطالعه پژوهش‌های مختلف به دو نکته در خصوص این تعریف پی برده شد که عبارتند از: نکته اول اینکه، این تعریف فساد را محدود به مشاغل دولتی می‌کند در حالی که فساد می‌تواند در بخش خصوصی وجود داشته باشد (بانیونز، ۲۰۱۸؛ هاگسون^۶ و همکاران، ۲۰۰۷)، دومین نکته این است که این تعریف فساد را ناشی از تأمین منافع خصوصی می‌داند در حالی که فساد نه تنها به افراد خصوصی بلکه می‌تواند مزایایی برای کل سازمان یا افراد سیاسی داشته باشد (بانیونز، ۲۰۱۸؛ تامپسون^۷، ۲۰۱۳).

جرم و بزهکاری یک پدیده بسیار اجتماعی است که در محیط‌های اجتماعی به شکل‌های متفاوتی دیده می‌شود (اگربرگ^۸، ۲۰۲۱؛ بیچر و دیمنت^۹، ۲۰۲۱)، پدیده بزهکاری به مثابه یک عمل انسانی معلول عللی است که ریشه‌های آن را در شخصیت روانی، خصوصیات جسمانی و یا محیط زندگی باید جستجو شود

1. Ferraz
2. Takwcs Haynes
3. FERRARESE
4. Julian
5. Binions
6. Hodgson
7. Thompson
8. Agerberg
9. Bicchieri, Dimant

(آبراهام و پین^۱، ۲۰۱۴؛ بهادری و کلیبر، ۲۰۱۷؛ بهادری و خانجانی، ۱۳۹۶). فساد، مفهومی چندوجهی و متغیر است؛ پدیده‌ای که در کلیه کشورهای جهان وجود دارد و در نوع و شکل، میزان و سطح توسعه‌یافتگی آن تفاوت وجود دارد. این پدیده نه فقط از کشوری به کشور دیگر بلکه از زمانی به زمان دیگر هم تغییر می‌کند (همایونی و همکاران، ۱۳۹۹؛ زاهدی و شهیازی، ۱۳۹۹؛ اوکاشا^۲ و همکاران، ۲۰۲۱؛ جولیان^۳ و همکاران، ۲۰۲۰؛ شولتز و هارتینیان^۴، ۲۰۱۵؛ لامبسدرف^۵، ۲۰۰۵). فساد، مفهومی پیچیده است و این پیچیدگی مانع از آن می‌شود که بتوان به همه عوامل و علل مؤثر بر آن پی‌برد، درحالی‌که می‌توان بروز فساد یا اعمال فسادآمیز را در همه جوامع و سازمان‌ها محتمل و حتی مسلم فرض کرد، میزان و گستردگی فساد به تفکیک افراد، اداره دولتی، فرهنگ‌ها، مناطق جغرافیایی متفاوت است (هایدنهایمر و جوهانستون^۶، ۲۰۱۱).

تبیین روان‌شناختی فساد

در تبیین روان‌شناختی فساد، بیش از هر چیز بر علل و عوامل روانی به‌عنوان علت فساد تأکید می‌شود. کسانی که از مشکلات و بیماری‌ها و اختلالات روانی مختلف رنج می‌برند، عامل ایجاد فساد می‌شوند. این اختلالات می‌تواند عاطفی، شناختی و غیره باشد. کین برگگ، عوامل فردی را مجموعه‌ای از تمایلات و واکنشی می‌داند که در لحظه مشخص به‌صورت واقعی وجود دارد و این تمایلات ممکن است ارثی یا اکتسابی باشند. بسیاری از روان‌شناسان و روانکاوان علل رفتار جنایی در روان‌شناسی جنایی را برحسب نقض شخصیت مجرم می‌دانند و آنان به این باورند که برخی از گونه‌های شخصیتی بیشتر از گونه‌های دیگر گرایش به تبهکاری و ارتکاب جرم دارد؛ یعنی شخصیت انسان در وضعیت‌های گوناگون اجتماعی تحت تأثیر پدیده‌های جرم از طرف دیگران قرار گرفته و یا اینکه تمایلات انسان از محدوده خود خارج می‌شود و شخص دست به جرم و جنایت می‌زند (رادمهریان، ۱۳۹۹؛ شاملو، ۱۳۹۷). به نظر فروید تجربه‌های دوران کودکی به‌ویژه ارتباط کودک با مادر، نقش اساسی در رشد شخصیت و نحوه سازگاری او با سایر افراد جامعه در آینده دارد. طبق این دیدگاه رفتار جنایی در درون انسان جای دارد و چنین رفتاری که از فرد سر می‌زند، تحت تأثیر تمایلات ناخودآگاه انسان است. بسیاری از روان‌شناسانی که به مطالعه جرم می‌پردازند،

1. Pane
2. Okasha
3. Julian
4. Shultz & Harutyunyan
5. Lambsdorff
6. Heidenheimer & Johnston

عقیده دارند که باید بر متغیرهای شخصیت افراد تکیه کرد و آن را بهترین عامل در قضاوت بالینی می‌دانند (صادق‌زاده، ۱۳۹۸). در این دیدگاه بر تمامی صفات روانی و ویژگی‌های شناختی افراد که باعث می‌شود، روان‌شناسان آن را به‌عنوان عامل مهمی در شناخت و کنترل رفتار در نظر گیرند اشاره می‌شود. روان‌کاوان معتقدند، باید ضمیر ناخودآگاه افراد را کاوش کرده و علل ناخودآگاه رفتار فسادآمیز را پیدا کنیم. گرایشی در علوم روان‌شناسی به نام «روان‌شناسی جنایی» وجود دارد، روان‌شناسی جنایی علم مطالعه شخصیت تبهکار و شناخت علل و انگیزه‌های تبهکاری و نیز شیوه‌های جامعه‌پذیری و تجربه‌های دوران کودکی و محیط زندگی تبهکار و نقش ناخودآگاه او در ارتکاب تبهکاری است (ستوده و همکاران، ۱۴۰۱). همچنین روان‌شناسان در تحلیل وقوع جرم، از مفهومی به نام اختلال شخصیت ضداجتماع کمک می‌گیرند.

اصطلاح اختلال شخصیت ضداجتماع توسط روان‌پزشکان و اغلب روان‌شناسان برای مجرمانی به کار برده می‌شود که در هم‌نوایی با هنجارهای اجتماع شکست‌خورده‌اند و به قانون احترام نمی‌گذارند و رفتارهایی از خود نشان می‌دهند که به دستگیر شدن آنها منجر می‌شود و در تن دادن به هنجارهای اجتماعی به‌طوری که جنبه‌های متعددی از زندگی فردی و اجتماعی تحت تأثیر این ناتوانی قرار گیرد، ناتوان هستند (نجاتی و همکاران، ۲۰۱۴؛ جمالی و همکاران، ۱۳۹۶).

رفتار انسان پاسخی به محرک‌های داخلی و خارجی است (عالم‌زاده نوری، ۱۳۸۸؛ حیدری، ۱۳۸۲). ذهن و روان آدمی همواره برای هر انسان اندیشه‌ورزی جالب بوده است اینکه انسان چگونه می‌اندیشد، منشاء و انگیزه رفتارهای افراد چیست و احساسات آنها از کجا می‌آیند و چگونه همین ویژگی‌ها به‌عنوان یک فرد، در جامعه و در کنار سایر افراد که هر یک دارای ویژگی‌های خاص خودشان هستند، زیست می‌کند. تعامل افراد با محیطشان براساس چگونگی درک و تفسیر موضوع‌ها انجام می‌شود. بر همین اساس، که مردم، یک نقشه شناخت درونی از محیط اجتماعی بیرونی‌شان می‌سازند و این درک و دریافت‌هاست که به رفتار آدم‌ها شکل می‌دهد، نه واقعیت‌های عینی پدیده‌ها و این برداشت و درک انسان از هر چیزی است که او را به واکنشی خاص وا می‌دارد. از این جهت شایسته است در توضیح وقوع فساد و تخلف افزون بر چگونگی چرایی آنها، جنبه‌های شناختی آنها را نیز شناسایی کنیم (اقبال، ۱۳۹۶).

تبیینات و توضیحات روان‌شناسی جرم و فساد براساس ذهن و فرایندهای ذهنی آن ممکن است. اندیشه‌های فروید تا حدی بر تبیین‌های روان‌شناسی جرم تأثیر داشته‌اند و بسیاری از تبیین‌های مربوط به رفتارهای مجرمانه و فسادآمیز براساس نظریات پیشگام زیگموند فروید و روشی که به‌عنوان روان‌کاوی

شناخته می‌شود ارائه شده‌اند. بنا بر نظر فروید حس اخلاقی تا حد زیادی ناشی از خودداری‌ها و ممانعت‌هایی است که در کودکی رشد نیافته است. ساختار شخصیت از دیدگاه فروید ترکیبی از سه بخش من و نهاد و فرامن یا وجدان است که این سه فرایند ذهنی سعی در ایجاد تعادل را دارند. به نظر روان‌شناسان رفتار انحراف‌آمیز زمانی پیش می‌آید که (من) نظارت‌ناپذیر و بسیارفعال در ترکیب با (فرامن) کم‌فعالیت ظاهر می‌شود، حال آنکه در این میان (خویشتن) بی‌تفاوت می‌ماند و در راهنمایی رفتار فرد نقشی ایفا نمی‌کند (شفیع‌آبادی و ناصری، ۱۳۹۹). تمامی تعاریف ذکر شده بر افرادی که از قدرت خود سوءاستفاده می‌کنند و مزایای ناعادلانه‌ای را برای دیگران ارائه می‌دهند، متمرکز هستند باین حال برای درک فساد ضروری است که هر دو طرف عرضه و تقاضا در فساد را در نظر بگیریم؛ چراکه اکثر تعاریف کسانی که از چنین مزایای ناعادلانه‌ای استفاده می‌کنند، نادیده می‌گیرند و به مقامات در قالب رشوه‌انگیزه فساد می‌دهند (بایونز، ۲۰۱۸).

پیشینه تجربی پژوهشی

خلاصه پیشینه پژوهش در جدول شماره ۱ آورده است.

جدول ۱. پیشینه تجربی پژوهش

محققان	سال	عنوان	روش گردآوری داده‌ها	نتایج
فرهادی‌نژاد، بیکی	۱۴۰۲	مطالعه طولی علل فساد اداری و روش‌های کنترل آن در مقاطع سال‌های ۷۸، ۸۸ و ۹۹	توصیفی - پیمایشی	بر اساس تحلیل داده‌های جمع‌آوری‌شده در این سه مطالعه، عوامل اقتصادی از رتبه اول در سال ۷۸ به رتبه سوم در سال ۸۸ و ۹۹ تنزل یافته و عوامل مرتبط با قوانین و مقررات که در سال‌های ۷۸ و ۸۸ در جایگاه پنجم (آخر) قرار داشتند به رتبه اول علل بروز فساد ارتقا یافته‌اند.
تسلیمی، اشرافی، مالیر	۱۴۰۲	پیشگیری اجتماعی از فساد اداری	این مقاله توصیفی تحلیلی بوده و با استفاده از روش کتابخانه‌ای به بررسی سؤال مورد اشاره پرداخته است.	پیشگیری اجتماعی یکی از انواع پیشگیری غیرکیفری از جرم است که نقش مهمی در کنترل و کاهش جرایم دارد. یافته‌ها بر این امر دلالت دارد که رشد و ارتقای آگاهی جمعی، رشد فرهنگی، مشارکت مدنی شهروندان، نقش فعال شبکه‌های اجتماعی و پدیده‌هایی چون سوت‌زنی از مهم‌ترین سازوکارهای پیشگیری اجتماعی از فساد اداری است.
شیخ‌زاده	۱۴۰۲	بررسی علل فساد اداری و راهکارهای مقابله با آن	این مقاله به صورت مروری گردآوری شده است	در این مقاله که به صورت مروری گردآوری شده است سعی گردیده با بازشناسی مفهوم فساد اداری، علل و انگیزه‌های بروز این پدیده و پیامدها و راه‌های کنترل آن مورد بحث قرار گیرد.

ادامه جدول ۱. پیشینه تجربی پژوهش

محققان	سال	عنوان	روش گردآوری داده‌ها	نتایج
باقرزاده، خلخالی، کرسامی	۱۴۰۲	رابطه بین امنیت شغلی با مسئولیت‌پذیری در کاهش فساد اداری	این پژوهش از حیث روش، پیمایشی از نوع همبستگی و از نظر هدف کاربردی بوده است. از آزمون ضریب همبستگی اسپیرمن و همچنین آزمون رتبه‌ای فریدمن استفاده شده است.	نتایج پژوهش نشان داد بین متغیرهای تمرکز بر شغل، جابه‌جایی کمتر در شغل، انتخاب شغل مناسب، رضایت شغلی، رضایت اقتصادی، عاطفی بودن محیط کار، احساس آرامش در کار، وابستگی به سازمان، دفاع از سازمان، با مسئولیت‌پذیری در کاهش فساد اداری در شهرداری رابطه معناداری وجود دارد.
سلطانی، مختاری، پوریان، سرشت	۱۴۰۱	ارائه مدل ساختاری عوامل پیشگیری فساد اداری	برای گردآوری داده‌ها در مرحله کیفی، از مصاحبه نیمه‌باز با خبرگان به روش دلفی در دو دور و در مرحله کمی، از پرسشنامه برای نظرسنجی از کارکنان استفاده شده است.	تمامی عوامل اثرگذار بر پیشگیری از فساد اداری دستگاه های آموزشی از وضعیت مطلوبی برخوردارند. درحالی‌که (عوامل مدیریتی) وضعیت مناسبی ندارند.
رحمانیان، ایزدی، قنبری	۱۴۰۱	فساد اداری و راهکارهای حقوقی مقابله با آن	با استفاده از روش کتابخانه‌ای به بررسی سؤال مورداشاره پرداخته است.	فساد اداری، مانع رشد رقابت سالم و باعث عقب‌راندن تلاش‌ها در جهت کاهش فقر و بی‌عدالتی اجتماعی، تضعیف اعتقاد ملت‌ها به توانایی خویش و باعث ناامیدی و سرخوردگی نسبت به آینده‌ای قابل‌پیش‌بینی می‌شود.
خواجوی، بذرافشان، آزاد	۱۴۰۱	مدل سنجش سلامت و فساد اداری برای دستگاه‌های اجرایی جمهوری اسلامی ایران (مطالعه‌ای کیفی با بهره‌گیری از فن فوکوس گروه و فراترکیب)	برای اجرای این پژوهش از روش کیفی فراترکیب و دو مرتبه از روش فوکوس گروه استفاده نمودند و برای گردآوری داده‌ها از خبرگان استفاده شده است.	هدف این پژوهش، طراحی، تدوین و تصویب (در شورای دستگاه‌های نظارتی) مدل سنجش سلامت و فساد اداری برای دستگاه‌های اجرایی جمهوری اسلامی ایران است. پژوهشگران برای اجرای این پژوهش از روش کیفی فراترکیب و دو مرتبه از روش فوکوس گروه استفاده نمودند.
کلانتری، علیپور، شعبان‌زاده	۱۴۰۱	شناسایی عوامل فردی مؤثر بر تمایل به نهمی از منکر و سنجش آن در فساد اداری	ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه است. جامعه آماری این پژوهش متشکل از کارکنان یک سازمان عمومی است	براساس نتایج حاصل از تحلیل رگرسیون مشخص شد که عوامل توجه به اخلاق، رفتار مسئولان، آموزش، همت، و اتخاذ بهترین روش در نصیحت دیگران بر تمایل به نهمی از منکر تأثیر مثبت دارند. همچنین، براساس نتایج حاصل از آزمون T مشخص شد که میزان تمایل به نهمی از منکر در فساد اداری در سطح مطلوبی نبوده است.
همتی، کریمی، همتی	۱۴۰۱	بررسی اکتشافی زمینه‌های بروز فساد اداری در شهرداری تهران	محقق از روش ترکیبی یا تلفیقی استفاده کرده است	براساس یافته‌های پژوهش، بروز فساد اداری در شهرداری تهران ناشی از یازده عامل اصلی زمینه‌ساز فساد است.
همایونی فر، تونوچی	۱۴۰۰	بررسی عوامل مؤثر بر فساد اداری در کشورهای منتخب تولیدکننده نفت با رویکرد برنامه‌ریزی توسعه منطقه‌ای: کاربرد مدل پائل کوانتایل	از روش پائل کوانتایل استفاده شده است.	در هر دو گروه از کشورها افزایش رشد اقتصادی، دموکراسی و بهبود توزیع درآمد می‌تواند موجب کاهش فساد شود.

ادامه جدول ۱. پیشینه تجربی پژوهش

محققان	سال	عنوان	روش گردآوری داده‌ها	نتایج
راه‌پیمان، خسروی، هادیان، تفضلی	۱۴۰۰	طراحی و اعتبار‌سنجی مدل آسیب‌های فرایند سیاست‌گذاری فرهنگی مبارزه با فساد در نظام اداری و مدیریت سیاسی کشور (باتأکید بر مسائل فرهنگی)	داده‌های پژوهش با استفاده از مصاحبه نیمه‌استاندارد با ۱۷ نفر از خبرگان حوزه سیاست‌گذاری عمومی و فرهنگی که با استفاده از روش نمونه‌گیری نظری انتخاب شده بودند؛ گردآوری شد.	یافته‌های پژوهش کینی نشان داد که مدل آسیب‌های فرایند سیاست‌گذاری فرهنگی مبارزه با فساد در نظام اداری و مدیریت سیاسی کشور از ۳ مضمون فراگیر: آسیب‌های سازمانی، کنشی و ساختاری، ۸ مضمون سازمان‌یافته اصلی، ۶ مضمون سازمان‌یافته فرعی و درنهایت با ۱۱۲ مضمون پایه‌ای به اشباع نظری رسیده است.
بابرام‌پور، ساروی، حقیقی	۱۴۰۰	طراحی الگویی برای تعیین عوامل مؤثر در بروز فساد اداری و بررسی نقش نظارت و شفافیت سازمانی در پیشگیری از آن	جامعه آماری در بخش کیفی ۱۶ نفر از خبرگان آگاه هستند. داده‌های بخش از طریق مصاحبه و شناسه‌گذاری و روش دلفی به‌دست آمده است.	تفسیر نتایج تحلیل مسیر نشان می‌دهد، عامل سازمانی بیشترین تأثیر را در ایجاد فساد اداری دارد. عامل محیطی دومین رتبه و عامل فردی سومین جایگاه را در گسترش فساد اداری در این پژوهش دارد.
فیروز‌جاییان، محمودیان	۱۴۰۰	مرور نظام‌مند مطالعات علمی انجام‌شده در حوزه فساد اداری در ایران	این مقاله به‌صورت مروری گردآوری شده است.	براساس یافته‌های پژوهش، حجم مطالعات انجام‌شده در حوزه مدیریت (۴۱ درصد) و حوزه اقتصاد (۲۴ درصد) بیشتر از دیگر حوزه‌هاست که روشن می‌کند پدیده فساد بیشتر به‌عنوان نشانه‌ای از اشکال در مدیریت دولت و یا پدیده‌ای مؤثر بر متغیرهای اقتصادی مورد توجه قرار گرفته است و نه به‌مثابه مسئله‌ای اجتماعی.
سیفونتنس	۲۰۲۴	فساد در اوکراین در طول جنگ اوکراین و روسیه: مجموعه‌ای از سیاست‌ها برای مبارزه با آن		این مقاله به تشریح مشکل فساد اوکراین در طول جنگ و اشکال اصلی فساد می‌پردازد، عملکرد این کشور را در شاخص ادراک فساد تحلیل می‌کند و فهرستی ۱۰ نقطه‌ای از اقدامات و سیاست‌ها برای مبارزه و پایان‌دادن به فساد در کوتاه‌مدت و بلندمدت ارائه می‌کند.
ترابلسی	۲۰۲۴	تأثیر فساد بر رشد اقتصادی: شواهد غیرخطی		یافته‌ها نشان می‌دهد که فساد می‌تواند تأثیر مثبتی بر رشد داشته باشد. مشخص شده است که فراتر از یک آستانه بهینه، سطوح فساد بالا و پایین می‌تواند رشد اقتصادی را کاهش دهد. تحت این آستانه، سطح متوسطی از فساد با نقطه معکوس منحنی اثر فساد حاشیه‌ای بر رشد تعریف می‌شود. چنین آستانه‌ای می‌تواند مزایایی برای رشد اقتصادی داشته باشد.
کانداوایر، والابو	۲۰۲۴	فساد در ارائه خدمات عمومی		محرک‌ها و همچنین پیامدهای فساد در ارائه خدمات عمومی را بررسی می‌کند. فساد یک مشکل جهانی با پیامدهای نامطلوب به‌ویژه در کشورهای درحال توسعه است، عمدتاً به این دلیل که منابع در نظر گرفته شده برای توسعه اجتماعی-اقتصادی به نفع تعدادی از نخبگان فاسد منحرف می‌شود و اهداف توسعه‌ای این کشورها را تضعیف می‌کند.

ادامه جدول ۱. پیشینه تجربی پژوهش

محققان	سال	عنوان	روش گردآوری داده‌ها	نتایج
گاناپاتی، کالسینکی	۲۰۲۳	تجزیه و تحلیل تأثیر دولت الکترونیک بر فساد اداری	روش گردآوری داده‌ها	دولت الکترونیک به‌طور قابل توجهی فساد اداری را کاهش می‌دهد، اما فقط برای خدماتی که می‌توان از تماس مستقیم بین شهروندان و بوروکرات‌های سطح خیابان اجتناب کرد.
دامیجان	۲۰۲۳	فساد: مروری بر مسائل		این مقاله مروری تاریخی بر مفهوم فساد، مدل‌های موجود برای مطالعه آن و هزینه‌های اصلی که فساد بر اقتصاد و جامعه در کل تحمیل می‌کند، ارائه می‌دهد.
تورگلر، اشنایدر	۲۰۲۳	دو روی سکه: بررسی دوگانگی فساد در آمریکای لاتین		این مقاله با استفاده از مدل‌سازی معادلات ساختاری، با دو نوع فساد به‌عنوان یک متغیر پنهان، از متغیرهای علی و نشان‌دهنده در منطقه آمریکای لاتین برای آزمایش رانت‌جویی و فساد سیستمی طی سال‌های ۱۹۸۰-۲۰۱۸ استفاده می‌کند. یافته‌ها شواهدی را برای دو نوع فساد ارائه می‌کنند، یکی ناشی از طمع و دیگری راه‌حلی برای شکست‌های بازار.
کریمی و همکاران	۲۰۲۱	بررسی عوامل فساد اداری در سازمان‌ها		عوامل فساد را به سه گروه فردی و سازمانی و محیطی طبقه بندی کردند و برای هر بعد عواملی را شناسایی و تأثیر آنها را در فساد بررسی کردند.
فرارس	۲۰۲۱	بررسی تأثیر اقتصادی فساد در بخش عمومی		به این نتیجه رسیدند که دو روش برای مبارزه با فساد وجود دارد: کاهش اختیار مسئولین و اعلام فوری تصمیمات.
هاینز و همکاران	۲۰۲۱	زندگی با فساد در اروپای شرقی و مرکزی		به این نتیجه رسیدند که سازوکارهای غیراخلاقی در پشت پرده فساد وجود دارد و باید به شناسایی آنها پرداخت.

روش‌شناسی پژوهش

باتوجه به اینکه این پژوهش به دنبال گسترش دانش موجود در حوزه روان‌شناسی فساد اداری است، از نظر جهت‌گیری پژوهشی، بنیادی محسوب می‌شود. این پژوهش به دنبال استخراج اطلاعات از طریق تعامل با افراد و درک نحوه تفسیر آنها از موضوع است. بنابراین، فلسفه حاکم بر آن تفسیری است. باتوجه به اینکه روش کیفی مبنای این پژوهش است، رویکرد پژوهش استقرایی بوده و براساس روش نظریه داده‌بنیاد انجام شده است. این مطالعه از نظر هدف پژوهشی - اکتشافی محسوب می‌شود و افق زمانی آن تک‌مقطعی است و شیوه گردآوری داده‌ها بر مبنای مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته قرار دارد. در این پژوهش از اصطلاح نظریه داده‌بنیاد استفاده شده است. جامعه آماری این مطالعه از کارکنانی است که به دلیل تخلفات اداری دارای پرونده قضایی بوده و در زندان‌های استان آذربایجان شرقی و غربی به سر می‌برند. از طریق نمونه‌گیری با ۲۶ نفر از افراد

دارای تخلف اداری بودند، مصاحبه انجام شد. قلمرو موضوعی پژوهش فساد اداری بوده و قلمرو مکانی آن سازمان‌های دولتی و غیردولتی بوده و در قلمرو زمانی سال ۱۴۰۰ تا ۱۴۰۳ انجام یافته است. در این پژوهش از مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته برای جمع‌آوری داده‌ها استفاده شده است. ابزار اصلی جمع‌آوری داده‌ها در این پژوهش مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته بوده است. این مصاحبه‌ها که زمان آنها متغیر و معمولاً ۶۰ دقیقه است، به دلیل شرایط فوق‌امنیتی زندان‌ها امکان ارائه متون سؤالات مصاحبه به مصاحبه‌شوندگان از قبل وجود نداشت. این امر به‌عنوان یک مزیت در انجام این پژوهش شناخته می‌شود؛ چراکه هیچ تفکر قبلی از سوی مصاحبه‌شوندگان وجود نداشت و انگیزه واقعی آنها از انجام تخلف به‌صورت فی‌البداهه استخراج شد. مکان مصاحبه‌ها نیز در تمامی موارد در داخل زندان بود. مصاحبه‌ها عمدتاً حول محورهای زیر انجام شده است:

از مصاحبه‌شونده خواسته شد افرادی را که در بروز تخلف آنها نقش داشته‌اند، بیان کنند و چه چیزی باعث سر درآوردنش از زندان گردیده بحث کند. از مصاحبه‌شونده درخواست شد ایرادات و کمبودهای زندگی شخصی و کاری خود که باعث بروز تخلف شده را تشریح کند. از مصاحبه‌شونده پرسیده شد که به نظر او چگونه فرد مرتکب این تخلف می‌شود و چگونه می‌تواند از انجام آن پرهیز کند. از مصاحبه‌شونده خواسته شد تا انگیزه خود را از انجام فساد بیان کند از مشارکت‌کننده خواسته شد تا انگیزه‌های عدم انجام تخلف را بیان کند. از مشارکت‌کنندگان به‌صورت کلی در خصوص انگیزه‌ها و علل و عوامل دخیل در بروز فسادشان خواسته شد.

یافته‌های پژوهش

این پژوهش کیفی بوده و با استفاده از روش داده‌بنیاد انجام گرفته است. در روش نظریه داده‌بنیاد تجزیه و تحلیل داده‌ها به معنای مقایسه مستمر داده‌ها با هدف مفهوم‌سازی است و همه مراحل از کدگذاری تا طبقه‌بندی را دربر می‌گیرد. این روش، آفرینش نظری را از طریق کدگذاری نظام‌مند مستقیم و شیوه‌های تحلیلی میسر می‌سازد (فرهادی‌نژاد، ۱۳۹۲).

در نخستین مرحله از کدگذاری که کدگذاری باز نامیده می‌شود، پژوهشگر با مرور مجموعه داده‌های گردآوری شده تلاش می‌کند که مفاهیم مستتر در آن را بازشناسد. در این مرحله در مجموع ۱۲۵ نشانه شناسایی شد. همچنین در این مرحله برخی از این نشانه‌ها از نظر معنایی به هم نزدیک بودند و گاهی هم مفاهیم یکسانی با واژگانی متفاوت مورد استفاده قرار گرفته بوده است. از این رو، در این مرحله این نشانه‌ها

با هم ترکیب و از تلفیق آنها مفاهیم کلی‌تری ساخته شد. البته برخی از نشانه‌ها نیز از غنای محتوایی کافی برخوردار بودند که خودشان به‌عنوان مفهوم در نظر گرفته شود.

در کدگذاری محوری، فرایند اختصاص کد به مفاهیم موجود در داده از حالت کاملاً باز خارج می‌شود و شکلی گزیده به‌خود می‌گیرد. پژوهشگر با توجه به کدها و مفاهیم شناسایی شده در دو مرحله قبل به استحکام بیشتر فرایند کدگذاری می‌پردازد و باتأکید بر بخش‌هایی که در تدوین نظریه می‌توانند نقش مهم‌تری ایفا کنند به تسهیل مراحل بعدی کمک می‌کند (فرهادی‌نژاد، ۱۳۹۲؛ دانایی‌فرد و همکاران، ۱۳۸۶؛ عطا‌فر و دیگران، ۱۳۸۸). بدین ترتیب ۱۴ مقوله فرعی شکل گرفته در قالب ۵ مقوله اصلی طبقه‌بندی شدند. نتایج حاصل از این طبقه‌بندی در جدول ۲ دیده می‌شود.

جدول ۲. فرایند گذاری انتخابی

کدهای اولیه	مفاهیم	مقوله‌ها	طبقه
نداشتن ایمان قوی - عدم شکرگزاری - نبود یقین و ایمان - نادیده گرفتن ارزش‌ها - اعتقادات و باورهای پایین - اسراف در هزینه‌های زندگی - عدم صبوری در برابر مشکلات - ضعف اصول اخلاقی	عدم تفکر معنوی	ضعف عوامل معنوی (ارزش‌های فرهنگی - مذهبی)	بستر فردی
نبود وجدان - عدم شرافت کاری - عدم درستکاری شخصی در امورات - تزویر - ریا - تبانی - اتلاف وقت - عدم تعهد به کار - زیاده‌خواهی	نبود وجدان کاری		
حسدورزی - عدم رضایت به کم - حسادت به اطرافیان - عدم کفایت حقوق - عدم رضایت از زندگی - عدم اعتدال در زندگی - تلاش برای ارتقای سطح مالی - تضاد و تفاوت با زندگی دیگران - چشم و هم‌چشمی‌ها	حسادت		
طمع کاری - ثروت‌اندوزی - گوش ندادن به نصایح - عدم اعتقاد به قوانین وضع شده - رو در وایسی داشتن - پیشنهاد‌های وسوسه‌انگیز - تحریک دوستان - وسوسه دوستان فاسد - هم‌رنگ جمعیت شدن	ضعف خودکنترلی	ضعف عوامل شخصیتی	
ناخواسته توسط خودم - گم کردن راه خود - اعتماد به نفس پایین - غرور و تکبر در رابطه - کسب شهرت - زرنگ نشان دادن خود - تصور دانش بالای خود - احساس تنبلی - ضعیف‌النفس بودن خودم - تسلیم و فریب وسوسه‌های خودم - سرخوردگی	عدم خودشناسی		بستر منابع انسانی
حقوق کارمندی پایین - عدم کفایت حقوق دریافتی - نبود درآمد کافی - عدم تأمین نیازهای اولیه - وضعیت معیشتی پایین	عدم توجه به امور رفاهی کارکنان		
عدم برخورد محترمانه مسئولین - برخورد سلیقه‌ای مسئولین - عدم در نظر گرفتن خواسته‌ها توسط اداره - دروغ و وعده‌های توخالی مسئولین - شخصیت قائل نشدن به فرد درستکار	عدم توجه به نیازهای روان‌شناختی کارکنان	بستر منابع انسانی	
عدم آشنایی با قوانین و مقررات اداری - عدم تفهیم مجازات کارهای مجرمانه توسط اداره - عدم آگاهی از قوانین و مقررات	عدم توجه به توانمند سازی کارکنان		

ادامه جدول ۲. فرایند گذاری انتخابی

کدهای اولیه	مفاهیم	مقوله‌ها	طبقه
عدم وضع قوانین متناسب - تبعیض بین نیروها توسط مدیر - عدم تشویق - عدم توجه به زحمات فرد - عدم مدیریت صحیح - دلسوزی بیش از حد - عدم برخورد قاطع و سریع	سبک مدیریتی نامناسب	بستر حرفه‌ای سازمانی	بستر حرفه‌ای
عدم امنیت شغلی - شرایط کاری و محیطی - محیط کاری نامناسب - ضعف فرهنگی - عدم هیجان در کار - نبود فرهنگ کاری مؤثر - فراوانی تخلف در محیط کار - همکاران فاسد - دوستان ناباب - همکاران و دوستان	فضای سازمانی نامطلوب		
عدم نظارت و کنترل - اهمال و دست کم‌گیری - ساده‌بینی فساد - نبود جایگاه فرد درستکار - عدم رسیدگی - عدم بازرسی دقیق و به‌موقع - عدم اعتقاد به قوانین - عدم رعایت عدالت در پاداش دهی - وضعیت معیشتی پایین - ملاطفت و تضاد رفتاری از طرف مسئولین	ضعف در مدیریت فرایندها		
وضعیت اقتصادی نامطلوب دولت - رکود - تورم - فریب اقتصادی از طرف سیاست‌های دولت - عدم اطلاع از شرایط بازار	ضعف عوامل اقتصادی	عوامل محیطی	بستر فرا سازمانی
قوانین دولتی - عدم وضع قوانین مناسب توسط دولت - جامعه	ضعف عوامل قانونی		
فشارهای خانواده - توقع و انتظارات خانواده - عدم تأمین امنیت شغلی فرزندان	ضعف و ناکارآمدی نظام خانواده		

بر مبنای این مدل، فساد اداری در سه بستر مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است که شامل موارد زیر می‌باشد: ۱. بستر فردی، ۲. بستر سازمانی، ۳. بستر فراسازمانی.

بستر فردی به مجموعه‌ای از عوامل شخصی اشاره دارد که در قالب نگرش‌ها، رفتارها و ویژگی‌های شخصیتی افراد تجلی می‌یابند. این بسترها شامل ویژگی‌های عملکردی هستند که عمدتاً از طریق یادگیری در طول زمان به دست می‌آیند و بخشی از آنها به صورت ذاتی در افراد وجود دارد. نگرش مثبت به خود و جهان، سبک زندگی، رفتارها و عادات، ساختار شخصیتی و ترجیحات افراد، عناصر بنیادین زندگی انسانی را تشکیل می‌دهند. این عوامل به طور قابل توجهی عملکرد افراد را تحت تأثیر قرار می‌دهند و در صورتی که به طور مؤثری وجود نداشته باشند، فرد را برای تبدیل شدن به یک انسان فاسد و مجرم در زندگی شخصی و حرفه‌ای مستعد می‌سازند. با توجه به سازمان‌دهی کدهای اولیه در قالب مفاهیم و مقوله‌ها، بسترهای فردی شامل دو دسته مقوله و هفت مفهوم می‌شود که عبارتند از: ضعف عوامل معنوی (عدم تفکر معنوی، نبود وجدان کاری) و ضعف عوامل شخصیتی (حسادت، عدم خودشناسی، ضعف خودکنترلی، نبود وجدان کاری).

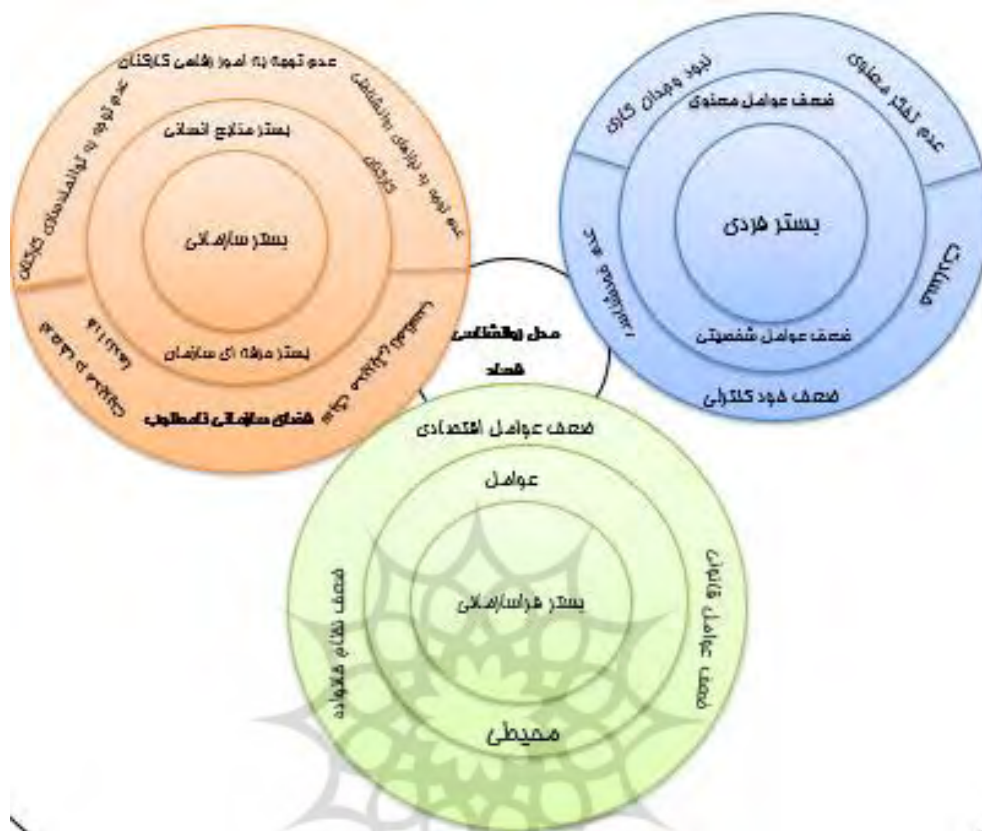
بستر سازمانی به عنوان دومین سطح از علل تخلفات افراد در این پژوهش شناسایی شده است. با توجه به

نقش مهم سازمان در بروز فساد در کارکنان، این بستر به عوامل سازمانی مؤثر در روان‌شناسی فساد اداری می‌پردازد. در این بستر، علل روانی تخلفات به دو مقوله بستر منابع انسانی (عدم توجه به امور رفاهی کارکنان، عدم توجه به نیازهای روان‌شناختی کارکنان، عدم توانمندسازی کارکنان) و بستر حرفه‌ای سازمانی (سبک مدیریتی نامناسب، فضای سازمانی نامطلوب، ضعف در مدیریت فرایندها) تقسیم‌بندی شده‌اند. در این مطالعه، بستر منابع انسانی شامل مهم‌ترین دارایی و عامل ایجادکننده قابلیت‌های اصلی هر سازمان، یعنی منابع انسانی است. مدیریت منابع انسانی، یکی از عوامل کلیدی سازمان بوده و در تمامی مراحل زندگی سازمانی کارکنان دارای مسئولیت است. یکی از عوامل مؤثر در توسعه کشور، نظام اداری سالم و کارآمد است که موفقیت یا شکست آن بستگی به شرایط و عملکرد کارکنان دارد. مقوله بستر منابع انسانی از زیرمجموعه بستر سازمانی شامل سه مفهوم عدم توجه به امور رفاهی کارکنان، عدم توجه به نیازهای روان‌شناختی کارکنان و عدم توانمندسازی کارکنان می‌شود. در کنار این مقوله، مقوله مجزای دیگری تحت عنوان بستر حرفه‌ای سازمان در نظر گرفته شده است که به صورت سبک مدیریتی نامناسب، فضای سازمانی نامطلوب، ضعف در مدیریت فرایندها نمایان می‌شود.

بستر دیگری از عوامل روان‌شناختی که در فساد شناسایی و تحلیل شده‌اند، بستر فراسازمانی است. این بستر به مجموعه‌ای از عوامل روانی فراسازمانی که بر فساد اداری تأثیرگذار هستند، اشاره دارد. مهم‌ترین عوامل روانی فراسازمانی که در این پژوهش مورد بررسی قرار گرفته‌اند، شامل عوامل محیطی می‌باشند. این عوامل محیطی شامل سه مفهوم اصلی هستند: ضعف عوامل اقتصادی، ضعف عوامل قانونی و ضعف و ناکارآمدی نظام خانواده.

مدل حاصل از پژوهش در شکل ۱ به شرح زیر می‌باشد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

شکل ۱. مدل روان‌شناسی فساد اداری

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

با بررسی ادبیات موضوع و تحلیل یافته‌های این پژوهش، به نظر می‌رسد که نظریه شکل گرفته در این مطالعه توسط نظریه‌های متعددی از جمله نظریه ناتوانی در درک اخلاقی مناسب، نظریه آیسنک، تبیین انسان‌شناختی فساد، نظریه سیب بد، نظریه آنومی / آشفتگی اجتماعی و نظریه ارزش‌های اخلاقی متعارض حمایت می‌شود که در جدول ۳ نشان داده شده است.

جدول ۳. تطبیق نظریات با یافته‌های پژوهش

نظریه	یافته‌های پژوهش
نظریه شخصیت آیزنک	بستر فردی
مکتب روانکاوی فروید	بستر فردی
نظریه روان‌شناسی تحلیلی یونگ	بستر فردی
نظریه آنومی / آشفتگی اجتماعی	بستر فردی
نظریه ارزش‌های اخلاقی متعارض	بستر فردی
نظریه عمومی جرم	بستر فردی
نظریه انتخاب عقلانی رابرت کلیتگارد	بستر سازمانی
مدل اخلاق حرفه‌ای اینگرید	بستر سازمانی
نظریه مدیر، کارگزار، مشتری	بستر سازمانی
نظریه پنجره شکسته	بستر فرا سازمانی
نظریه ساترلند	بستر فرا سازمانی
نظریه جامعه‌شناسی دورکیم	بستر فرا سازمانی

نوآوری‌های این پژوهش را می‌توان به سه بخش تقسیم کرد: نوآوری در جامعه مورد مطالعه، نوآوری در روش‌شناسی و نوآوری‌های ناشی از پژوهش. بررسی پایگاه‌های اطلاعاتی داخلی، از جمله مرکز اسناد و مدارک علمی ایران و سامانه گنج که هزاران گزارش در قالب‌های مختلف ارائه می‌دهد، نشان داد که مطالعه‌ای در سطح روان‌شناسی مشاهده نشده است. از نظر روش‌شناسی، پژوهش‌های انجام شده در این زمینه در کشور عمدتاً از روش‌های پیمایشی و ترکیبی استفاده کرده‌اند، در حالی که این پژوهش تنها از نظریه داده‌بنیاد بهره برده است. شاید مهم‌ترین نوآوری این پژوهش به دستاوردهای آن مربوط باشد. با توجه به اینکه یکی از اهداف این مطالعه، علاوه بر شناسایی عوامل روانی فساد، توسعه دانش موجود در این زمینه بوده است، می‌توان ادعا کرد که این هدف نیز محقق شده است. در این پژوهش، به دلیل تنوع مشارکت‌کنندگان و حضور افراد در زندان، مفاهیم جدیدی از فساد شناسایی شده است.

یکی از محدودیت‌های اصلی در پژوهش‌های کیفی که با مشارکت افراد دارای پرونده قضایی انجام می‌شود، شامل نحوه هماهنگی، میزان مشارکت، تمایل به همکاری و صبر و حوصله در پاسخگویی است. محدودیت دیگر مربوط به سازمان زندان‌هاست؛ زیرا این سازمان‌ها به دلیل ماهیت شغلی خود، بسیار امنیتی هستند و تمامی امور باید از پیش برنامه‌ریزی شده و در جلسات متعدد بررسی شوند. برای انجام مصاحبه

در داخل زندان‌ها، نیاز به اخذ مجوز از سازمان‌های امنیتی و مرتبط است که این فرایند زمان‌بر است. همچنین، به دلیل ماهیت امنیتی زندان‌ها، همراه داشتن هر گونه وسیله صوتی، ضبط، تلفن همراه و سایر ابزارهای ارتباطی ممنوع است که این خود یکی از محدودیت‌های اصلی محسوب می‌شود. علاوه بر این، تعیین مدت زمان مصاحبه‌ها، کنترل مطالب از طریق فیلترهای مختلف، محدودیت در مدت زمان حضور در زندان و محدودیت‌های رفت و آمد نیز از دیگر موانع این پژوهش هستند.

یکی دیگر از محدودیت‌های موجود، محدودیت در کارکنان بخش دولتی است که این مشکل به تعمیم‌پذیری نتایج پژوهش اشاره دارد و می‌توانست در بخش خصوصی نیز مورد بررسی قرار گیرد.

پیشنهاد‌های پژوهشی

پیشنهاد می‌شود که پژوهشی مشابه با این روش پژوهش در شرکت‌های تولیدی صنعت ایران انجام شود و سپس نتایج حاصل از این پژوهش با یافته‌های این مطالعه مقایسه گردد تا الگوهای غالب در بخش‌های دولتی و صنعتی شناسایی شوند.

به نظر می‌رسد هریک از طبقات و مفاهیم استخراج شده در این مطالعه می‌توانند به عنوان پروژه‌های پژوهش‌هایی مستقل مورد بررسی قرار گیرند و نقش هریک از این عوامل در فساد اداری ارزیابی شود.

بررسی عوامل متعدد در بروز فساد اداری، حوزه‌ای مهم برای پژوهش‌های دانشگاهی است. پژوهشگران می‌توانند با تمرکز بر ضعف عوامل معنوی و ضعف عوامل شخصیتی، به درک عمیق‌تری از ریشه‌های فساد اداری در سازمان‌های دولتی و صنعتی دست یابند.

همچنین شناسایی متغیرهای مرتبط با عوامل محیطی می‌تواند بینشی ارزشمند برای مدیریت و کاهش فساد اداری ارائه دهد.

عدم توجه به نیازهای منابع انسانی، با تکیه بر سبک‌های مدیریتی ناکارآمد و محیط کاری نامساعد، می‌تواند به بروز مشکلاتی در سلامت اداری و افزایش تخلفات منجر شود. پژوهشگران می‌توانند با بررسی این مسئله، راهبردهایی را برای بهبود سلامت اداری و کاهش تخلفات ارائه دهند. این راهبردها می‌توانند بر ایجاد یک محیط کاری سالم‌تر و همچنین آموزش سبک‌های مدیریتی اثربخش‌تر متمرکز شوند.

پیشنهاد می‌شود تا پژوهشگران در قالب طرح‌های مطالعاتی جداگانه به عملیاتی کردن هریک از این طبقات و مفاهیم بپردازند. برای اولویت‌بندی این عوامل، مطالعه‌ای کمی و گسترده در سطح نظام اداری انجام شود تا جایگاه این طبقات مشخص گردد.

منابع

- ابراهیم‌زاده، رضا؛ پورغفاری، سیدرضا و افشارنیا، فرهاد (۱۳۹۵)، بررسی عوامل مؤثر بر بروز فساد اداری در دستگاه‌های دولتی، دانش ارزیابی، سال هشتم، شماره ۲۷: ۱۱۱ - ۹۱.
- اقبال، حدیث (۱۳۹۶)، چارچوبی برای مطالعه روش پژوهش کیفی در علوم اجتماعی با تأکید بر "نظریه برپایه" (گراندد تئوری GTM).
- بهادری خسروشاهی، جعفر و خان‌جانی، زینب (۱۳۹۶)، صفات شخصیتی پیش‌بینی‌کننده خودکنترلی و تنظیم عاطفی در بزهکاران: تحلیل ارتکاب جرم برحسب روان‌شناسی شخصیت، فصلنامه انتظام اجتماعی، سال نهم، شماره ۲: ۱۸ - ۱.
- جمالی، منیر؛ یغمایی، فرزین؛ صباحی، پرویز و بیگدلی، ایمان‌الله (۱۳۹۶)، مقایسه توجه انتخابی در افراد با نشانه‌های اختلال شخصیت ضداجتماعی و اختلال شخصیت وسواسی - جبری و افراد بهنجار، مجله روان‌شناسی بالینی، شماره سوم، سال ۹: ۹۷ - ۷۴.
- حسین‌پور، رضا؛ غریب‌زاده، رامین و کاظمی، سلیم (۱۳۹۷)، تحلیل وضعیت فساد اداری برای سلامت روان با نقش میانجی‌گری بهزیستی روان‌شناختی (مدل‌یابی معادلات ساختاری)، پژوهش‌های روان‌شناختی اجتماعی، شماره ۳۱: ۳۰ - ۱۷.
- دانایی‌فرد، حسن؛ ابدالی، رقیه و محمودی کوچک‌سرابی، علی‌اصغر (۱۳۹۹)، پژوهش‌های فساد و سلامت اداری در ایران: مرور دامنه‌ای، دانش حسابداری، سال ۲۰، شماره ۷۹: ۲۱۸ - ۲۰۱.
- دانایی‌فرد، حسن (۱۳۹۸)، چالش‌های مدیریت دولتی در ایران، تهران: انتشارات سمت، چاپ سیزدهم.
- دانایی‌فرد، حسن؛ الوانی، مهدی و آذر، عادل (۱۳۹۱)، روش‌شناسی پژوهش کیفی در مدیریت: رویکردی جامع، تهران: انتشارات صفار، چاپ اول.
- رادمهریان، فاطمه (۱۳۹۹)، عوامل مؤثر در شخصیت افراد بزهکار و ارتباط آن با جرم، فصلنامه تخصصی فقه و حقوق معاصر، سال ششم، شماره یازدهم: ۱۰۲ - ۹۲.
- زاهدی‌السادات، محمدنبی سینا و شهبازی، مهدی (۱۳۸۸)، بررسی عوامل مؤثر بر کاهش فساد اداری (مطالعه موردی شهرداری تهران)، مدیریت فرهنگی سازمانی، سال هفتم، ش بیستم: ۵۵ - ۲۹.
- ستوده، هدایت‌اله و میرزایی، بهشته پازند (۱۴۰۱)، روان‌شناسی جنایی. تهران: انتشارات آوای نور، چاپ یازدهم.
- ستوده، هدایت‌الله (۱۳۹۲)، آسیب‌شناسی اجتماعی، تهران: آوای نور، چاپ بیست‌ویکم.
- شاملو، سعید (۱۳۹۷)، مکتب‌ها و نظریه‌ها در روان‌شناسی شخصیت، تهران: انتشارات رشد، چاپ دوازدهم.

- شفیع‌آبادی، عبدالله و ناصری، غلامرضا (۱۳۹۹)، نظریه‌های مشاوره و روان‌درمانی، تهران: مرکز نشر دانشگاه، چاپ ۳۰.
- صادق‌زاده، ابراهیم (۱۳۹۸)، جرم‌شناسی اطفال و ارزیابی شخصیت اطفال بزهکار، فصلنامه الکترونیکی پژوهش‌های حقوقی قانون یار، دوره دوم، شماره هفتم: ۱۳۲ - ۱۲۱.
- صادقی، حسین؛ شقاقی شهری، وحید و اصغری‌پور، حسین (۱۳۸۴)، تحلیل عوامل اقتصادی اثرگذار بر جرم در ایران، تحقیقات اقتصادی، شماره شصت و دوم: ۹۰ - ۶۳.
- عالم‌زاده نوری، محمد (۱۳۸۸)، رویکرد رفتارگرایی در رشد اخلاقی، فصلنامه پگاه حوزه، شماره دویست و هفتاد. فرهادی‌نژاد، محسن (۱۳۹۵)، مهار فساد: تجارب و راهبردها، سمنان: انتشارات دانشگاه سمنان، چاپ اول.
- فرهادی‌نژاد، محسن (۱۳۹۲)، تدوین مدل شایستگی‌های مدیریتی مدیران دولتی اثربخش با استفاده از نظریه داده‌بنیاد، دانشگاه فردوسی مشهد.
- فرهادی‌نژاد، محسن و لگزیان، محمد (۱۳۹۰)، پیمایشی طولی در زمینه علل فساد اداری و روش‌های کنترل آن (۱۳۷۸ - ۱۳۸۸)، چشم‌انداز مدیریت دولتی، شماره هشت: ۶۰ - ۴۵.
- فرهادی‌نژاد، محسن و خداداد حسینی، سیدمحمد (۱۳۸۰)، بررسی فساد اداری و روش‌های کنترل آن، مدرس علوم انسانی، شماره یک: ۵۳ - ۳۷.
- فرهادی‌نژاد، محسن و بیکی، کریم (۱۴۰۲)، مطالعه طولی علل فساد اداری و روش‌های کنترل آن در مقاطع سال‌های ۷۸، ۸۸ و ۹۹، چشم‌انداز مدیریت دولتی، شماره چهارده: ۷۵ - ۵۹.
- فرهادی‌نژاد، محسن و جعفری، سکینه (۱۳۹۸)، «شناسایی علل سوتزنی سازمانی و دلایل عدم تمایل به سوتزنی در سازمان‌های دولتی، مدیریت سازمان‌های دولتی، شماره هفتم: ۸۴ - ۷۱.
- فرهادی‌نژاد، محسن (۱۳۸۲)، بررسی تطبیقی فساد اداری در کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه، تحول اداری، دوره هفتم، شماره چهل و پنج: ۵۲ - ۴۱.
- کریمی‌ان، محمد؛ خلیلی، حسن و سلطانی‌نژاد، حسین (۱۳۹۰)، فساد اداری و سازمانی و ارائه الگویی برای شاخص‌های فساد، تهران: نهمین کنفرانس بین‌المللی مدیریت.
- موسوی‌دوست، سیدمحمد (۱۳۹۸)، علل و پیامدهای فساد اداری، فصلنامه رویکردهای پژوهشی نوین در مدیریت و حسابداری، سال سوم، شماره بیستم: ۴۳ - ۳۴.

نیک‌پور، امین؛ منظری توکلی، علی‌رضا؛ سلاجقه، سنجر؛ پورکیانی، مسعود و عرب‌پور، علی‌رضا (۱۳۹۵)، بررسی تأثیر نظارت سازمانی با رویکرد اسلامی بر فساد اداری در سازمان‌های دولتی ایران، **فصلنامه راهبرد**، سال بیست‌وپنجم، شماره هفتاد و نهم: ۱۱۶ - ۹۳.

همایونی، غلامحسین؛ رستگار، عباسعلی؛ عابدی جعفری، حسن و دامغانیان، حسین (۱۳۹۹)، مدل‌سازی علی‌ارتقایی سلامت اداری در گمرک جمهوری اسلامی ایران، **فصلنامه حقوق اداری**، سال هفتم، شماره بیست‌وسوم: ۲۶۱ - ۲۴۷.

یزدان‌پناه، لیال؛ حسن‌دوست فرخانی، هادی؛ بوستانی، داریوش و رضایی، امید (۱۳۹۲)، بررسی رابطه نگرش به فساد اداری و دین‌داری مطالعه موردی دانشجویان دانشگاه شهید باهنر کرمان، **مطالعات جامعه‌شناختی جوانان**، دوره چهارم، شماره دهم: ۱۶۰ - ۱۳۷.

Reference

- Abraham, P.P. (2014). Corruptive tendencies, conscientiousness, and collectivism. **Procedia-Social and Behavioral Sciences**, 153.
- Agerberg, M.M. (2021). Messaying about corruption: the power of social norms. **governance wiley**, 1-22.
- Bicchieri, C., & Dimant, E. (2021). Nudging with care: the risks and benefits of social information. **public choice forth coming**, 1-22.
- Binions, O.O. (2018). A study of corruption using the institutional analysis and development framework with an application to the bidding phase of infrastructure. **thesis, university college London**.
- Dinesen, P. T. (2012). Does Generalized (Dis)Trust Travel? Examining the Impact of Cultural Heritage and Destination-Country Environment on Trust of Immigrants. **Political Psychology**, 33(4), 495-511.
- Dong, B.B. (2011). The causes and consequences of corruption. **thesis, Brisbane Australia**.
- Evans, O.O. (2019). Economic and Social Consequences of Corruption in Transition Economies. **thesis, University of Pardubice Faculty of Economics and Administration**
- Gupta, S., Davoodi, H., & Alonso-Terme, R. (2002). Does corruption affect income inequality and poverty?. **Economics of Governance**, 3, 23-45.
- Hassan, S. S. (2004). Corruption and the Development challenge. **Journal of Development, Policy and Practice**, 1, 1.
- Heidenheimer, A.J., & Johnston, M. (2011). **political corruption: concepts and contents. third edition**. transaction publishers new Brunswick, London.
- Johnston, M. M. (2005). **Syndromes of Corruption: Wealth, Power and Democracy**. In **Syndromes of Corruption: Wealth, Power, and Democracy**. Cambridge University Press, New York.
- Julian, M., & Bonavia, T. (2020). Psychological variables related to corruption: a systematic review. **annals of psychology**, 36, 330-339.

- Kaufmann, D., Kraay, A., & Mastruzzi, M. (2006). Measuring corruption: myths and realities. **Development outreach**, 8(2), 124–137.
- Kobis, N.N. (2018). **The social psychology of corruption**. geboren te Meerbusch, Duitsland.
- Lambsdorff, J.J. (2005). Consequences and causes of corruption – what do we know from a cross section of countries. **Passauer Diskussionspapiere - Volkswirtschaftliche Reihe**, V, 34-05.
- Okasha, E., Hosny, H., & Elnawawy, S. (2021). Agent-based models of administrative corruption: an overview. **International Journal of Modelling and Simulation**, 10.
- Oligbi, B.O., & Agara, T. (2020). An Evaluation of Nigeria's Management of Anti-Corruption Strategies. **American International Journal of Social Science**, 9(1), 76-83.
- Ostrom, E. (2000). Collective action and the evolution of social norms. **Journal of Economic Perspectives**, 14, 137–158.
- Shultz, D., & Harutyunyan, K.H. (2015). Combating corruption: the development of whistleblowing laws in the united states. **Europe, and Armenia. International comparative jurisprudence**, 1(2), 87-97.

